

УДК 336.6

Чмир Т.С.

аспірант кафедри економіки,
Класичний приватний університет**ЯКІСНІ МЕТОДИ ПРОГНОЗУВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

У статті розглянуто сутність та класифікацію якісних методів прогнозування, зазначено, що успішні функціонування та розвиток підприємства неможливі без забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки. Надано визначення прогнозування як складного етапу діагностики, проаналізовано методи експертних оцінок, виявлено їх переваги та недоліки. Експертні оцінки поділяються на індивідуальні (ґрунтуються на використанні думки незалежних один від одного експертів-фахівців відповідного профіля) та колективні (полягають в узгодженні позицій експертів щодо перспективних напрямів розвитку об'єкта прогнозування). Колективні експертні оцінки включають опитування експертів, метод комісій, метод колективної генерації ідей, метод синектики, метод Дельфі. Зазначено, що експертні методи мають досить широку сферу застосування та можуть поєднуватися з іншими методами під час оцінювання якості нормативної документації.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, якісні методи прогнозування, методи експертних оцінок, метод інтерв'ю, метод анкетування, метод сценаріїв, опитування експертів, метод комісій, метод колективної генерації ідей, метод синектики, метод Дельфі.

**КАЧЕСТВЕННЫЕ МЕТОДЫ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ
УРОВНЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ**

Чмырь Т.С.

В статье рассматриваются сущность и классификация качественных методов прогнозирования, отмечено, что успешное функционирование и развитие предприятия невозможно без обеспечения достаточного уровня финансовой безопасности. Предоставлено определение прогнозирования как сложного этапа диагностики, проанализированы методы экспертных оценок, выявлены их преимущества и недостатки. Экспертные оценки делятся на индивидуальные (основанные на использовании мнения независимых друг от друга экспертов-специалистов соответствующего профиля) и коллективные (заключаются в согласовании позиций экспертов по перспективным направлениям развития объекта прогнозирования). Коллективные экспертные оценки включают опрос экспертов, метод комиссий, метод коллективной генерации идей, метод синектики, метод Дельфи. Отмечено, что экспертные методы имеют достаточно широкую сферу применения и могут сочетаться с другими методами при оценивании качества нормативной документации.

Ключевые слова: финансовая безопасность предприятия, качественные методы прогнозирования, методы экспертных оценок, метод интервью, метод анкетирования, метод сценариев, опрос экспертов, метод комиссий, метод коллективной генерации идей, метод синектики, метод Дельфи.

**QUALITATIVE METHODS OF FORECASTING
THE LEVEL OF FINANCIAL SECURITY OF ENTERPRISE**

Chmyr T.

The article considers the essence and the classification of qualitative methods of forecasting. It is pointed out that the successful operation and development of the enterprise is impossible without providing a sufficient level of financial security. The definition of forecasting as a complex stage of diagnosis is given. The methods of expert assessments have been analyzed; their advantages and disadvantages have been revealed. Expert assessments are divided into individual (based on the use of the opinions of independent experts-specialists of the relevant profile) and collective (involved a concordance of experts' views in the promising areas of development of the forecasting object). The individual expert assessments include interview method, method of questioning and method of scenarios. Collective expert assessments include questioning of experts, the method of commissions, the method of collective idea generation, the synaptic method, Delphi method. It is pointed out that expert methods have a wide range of applications and may also be combined with other methods in assessing the quality of regulatory documentation.

Keywords: enterprise financial security, qualitative forecasting methods, methods of expert assessments, interviewing method, questionnaire method, method of scenarios, method of the commissions, method of collective idea generation, synaptic method, Delphi method.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку економіки (світової та національної) функціонування підприємства залежить від багатьох факторів як зовнішнього, так і внутрішнього середовищ. Здебільшого вплив цих

чинників є негативним, що позначається на фінансовому стані та стабільності суб'єкта господарської діяльності. Для вирішення цієї проблеми необхідно забезпечити відповідний рівень фінансової безпеки підприємства.

Результативність управління фінансовою безпекою підприємств значною мірою залежить від достовірної оцінки та діагностики фінансового стану підприємства, які дають змогу своєчасно попередити або зменшити вплив загроз та небезпек на функціонування та розвиток підприємства, а також прийняти адекватні управлінські рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий підхід до визначення сутності діагностики фінансового стану підприємства, підходів до її здійснення розглядається в працях таких науковців, як, зокрема, В.В. Лук'янова, А.О. Єпіфанов, О.О. Гетьман, Ю.С. Копчак, О.А. Сметанюк, В.П. Москаленко, О.Л. Пластун, С.В. Приймак, С.С. Черниш. Проблему застосування методів прогнозування під час діагностування фінансової безпеки підприємства та управління нею досліджували такі вчені-економісти, як, зокрема, Б.Є. Грабовецький, А.І. Іванова, Т.С. Клебанова, І.О. Іванов, І.Р. Михасюк. Якісним же методам аналізу присвячені роботи Дж. Аргенті, В.В. Ковальова та інших науковців.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні сутності якісних методів прогнозування, зокрема методів експертних оцінок, їх переваг та недоліків під час здійснення якісної діагностики рівня фінансової безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Огляд економічної літератури дає змогу зробити висновки про наявність значної кількості методів, які застосовуються для діагностики рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Загалом методичні підходи до оцінювання та діагностування фінансової безпеки підприємства можна поділити на якісні та кількісні.

Якісний підхід можна застосувати під час діагностування майже всіх підприємств, оскільки він передбачає виділення низки типових ознак, що свідчать про можливість настання кризи і, як наслідок, небезпеки в діяльності суб'єкта підприємництва. Таким чином, аналіз наявності або відсутності певних ознак на підприємстві дає змогу зробити висновки про можливість настання кризи в майбутньому [5].

Для діагностики рівня фінансової безпеки в умовах постійної зміни факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування суб'єкта господарсько-бізнесової діяльності доцільним є використання якісних методів прогнозування, що передбачають прийняття евристичних рішень, які базуються на досвіді та знаннях, накопичених експертами в конкретній галузі.

Прогнозування – це складний етап діагностики, що ґрунтується на наукових методах та інтуїції, а також є передбаченням у майбутньому стану внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства, можливих кількісних та якісних змін його розвитку, а також альтернативних способів і строків досягнення очікуваного стану [2, с. 34].

Метод прогнозування – це сукупність способів і прийомів мислення, що дають змогу на основі аналізу ретроспективних зовнішніх і внутрішніх щодо підприємства даних

та їх можливих змін у досліджуваному періоді часу зробити висновки про розвиток підприємства в майбутньому [3].

Найбільшого поширення серед якісних методів прогнозування для проведення економічної або фінансової діагностики набули методи експертних оцінок (рис. 1).

Експертні методи засновані на думках експертів певної галузі знань про стан і розвиток того чи іншого об'єкта, ринку або проблеми з подальшим обробленням отриманих результатів з метою виявлення основних критеріїв і тенденцій, властивих об'єкту [2, с. 36].

Використання експертних методів раціонально у двох випадках:

- 1) відсутність можливості досягнення поставлених цілей перед експертами за допомогою інших методів;
- 2) наявність менш точних і достовірних результатів або великих витрат, що виникають під час застосування альтернативних методів [4].

Експертні оцінки поділяються на індивідуальні (персональні, що базуються на використанні особистих самостійних думок експертів-фахівців відповідного профіля незалежно від думок інших експертів) й колективні (групові, що полягають в узгодженні думок експертів та формуванні єдиної спільної думки про перспективні напрями розвитку об'єкта прогнозування) [6].

До індивідуальних оцінок відносять:

- метод інтерв'ю, що передбачає особисті інтерв'ю (бесіди) прогнозиста з експертом, що проходять за заздалегідь розробленою програмою та визначеним переліком питань стосовно об'єкта дослідження та перспектив його розвитку;
- метод анкетування (метод аналітичного експертного оцінювання), що є наданням експертом письмових відповідей на запитання анкети, що пов'язані з аналізом тенденцій, оцінюванням стану та шляхів розвитку об'єкта прогнозу;
- метод сценаріїв, що полягає в розгляді низки сценаріїв (прогнозів) щодо ймовірних шляхів розвитку певної ситуації, а також її можливих позитивних чи негативних наслідків, оскільки огляд цілого набору можливостей зменшує ймовірність непередбаченої ситуації [6].

Основні переваги індивідуальних експертних методів полягають у можливості використання індивідуальних здібностей експерта. Головним недоліком індивідуальних експертних оцінок є залежність одержаних

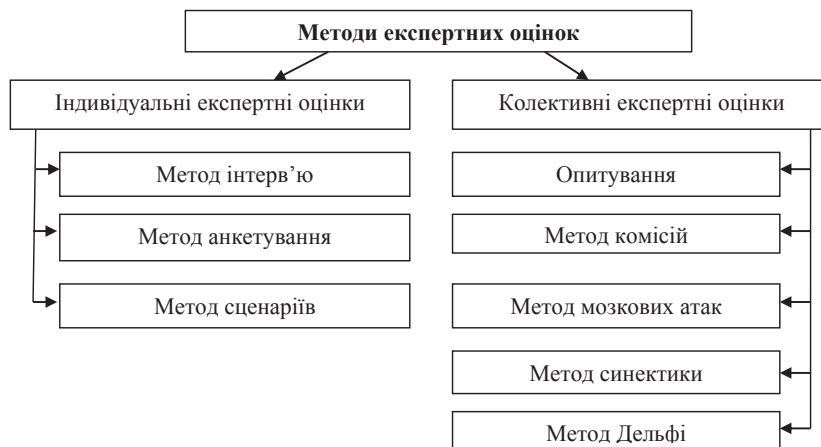

Рис. 1. Методи експертних оцінок прогнозування рівня фінансової безпеки підприємства

даних від суб'єктивізму, професіоналізму та відповідальності експертів.

Колективні експертні оцінки включають:

– опитування експертів (здебільшого це споживачі, торговельні працівники, керівники та працівники підприємства, сторонні фахівці, компетентні у досліджуваній галузі тощо) [2, с. 36];

– метод комісій, що проводиться у формі виробничих нарад, конференцій, семінарів, дискусій та полягає в узагальненні та узгодженості позицій експертів щодо кожного запитання, виробленні кращого варіанта досягнення поставленої мети; недоліком цього методу є логіка компромісу за узагальнення думок експертів [1];

– метод колективної генерації ідей (мозкова атака, мозковий штурм), що використовується для визначення можливих варіантів розвитку та є активізацією творчого потенціалу експертів під час мозкової атаки проблемної ситуації; реалізація методу передбачає використання двох протилежних напрямів дій учасників мозкової атаки (генерацію ідей та їх руйнування); головна перевага цього методу полягає у швидкості одержання продуктивних результатів і залученні всіх експертів до активного творчого процесу [2, с. 36];

– метод синектики, що є вдосконаленим методом мозкового штурму, який дає змогу згенерувати альтернативні ідеї, використовуючи асоціативне мислення й пошук аналогій; головні відмінності цього методу від мозкового штурму полягають у стабільній за складом групі, яка протягом штурмів накопичує певний досвід, та можливості критичних висловлювань [2, с. 36];

– метод Дельфі, що полягає у проведенні експертного опитування серед групи спеціалістів у кілька турів (частіше у 3–4 тури) за спеціально розробленою процедурою з метою узагальнення результатів дослідження для вибору найкращого з рішень; головним недоліком цього методу є великі витрати часу [2, с. 37].

Головною перевагою колективних експертних методів є надійність експертних порівняно з індивідуальними, а основний недолік полягає у складності процесу підготовки та проведення експертних.

Аналіз методів експертних оцінок дає змогу зробити висновок про наявність певних переваг під час використання цих методів. Експертний підхід дає змогу вирішувати завдання, що не піддаються звичайним рішенням аналітичним способом, зокрема вибір кращого варіанта рішення серед наявних; прогнозування розвитку процесу; пошук можливого вирішення складних завдань. Також перевагами експертних оцінок є:

– простота прогнозування та можливість врахування специфічних особливостей конкретної ситуації;

– відновлюваність, можливість використання для прийняття оптимальних управлінських рішень лише досвіду та інтуїції експертів;

– можливість прогнозування якісних характеристик ринку;

– можливість прийняття рішень в різних ситуаціях, навіть в умовах неповної інформації, коли більш об'єктивні та кількісні методи не прийнятні;

– більш широка сфера застосування;

– надання точної та відтворної оцінки об'єктів експертизи.

Водночас методи експертних оцінок мають такі недоліки:

– відсутність гарантій про надійність та достовірність отриманих оцінок (достовірність і надійність результатів дослідження залежать від компетентності експерта);

– високі витрати на їх проведення;

– трудомісткість процедури збирання інформації (виникають певні труднощі в проведенні опитування експертів і обробленні отриманих даних);

– суб'єктивність думок експертів та обмеженість їхніх суджень (виявляється в тому, що експертна оцінка проводиться кожним експертом індивідуально та є психологічною реакцією на фізичні і хімічні характеристики продукції, що підлягає оцінюванню);

– потреба у висококваліфікованих фахівцях для проведення опитування.

Висновки з проведеного дослідження. В мінливих умовах трансформації економіки особливої уваги потребує проблема забезпечення фінансової безпеки підприємства, її постійна діагностика та моніторинг. За наявності ситуацій, коли неможливим або недоцільним є використання кількісних методів діагностування (в разі браку інформації, необхідності застосування і розроблення спеціальних технічних засобів тощо) актуальності набуває використання якісних підходів, зокрема методів експертних оцінок. Експертні методи мають досить широку сферу застосування та можуть застосовуватись під час дослідження ринкової кон'юнктури, прогнозування цін, розроблення нових продуктів і технологій, дослідження поведінки покупців на ринку, а також можуть поєднуватись з іншими методами під час оцінювання якості нормативної документації. Подальшого дослідження потребує аналіз якісних підходів до оцінювання рівня безпеки діяльності суб'єктів підприємства та їх адаптації до умов вітчизняної економіки.

1. *Гриньова В.М., Шульга Г.Ю. Економіка праці та соціально-трудова відносини: навчальний посібник. Київ: Знання, 2010. 310 с. URL: https://pidruchniki.com/10810806/ekonomika/metodi_modeli_sotsialno-ekonomichnih_doslidzhen.*

2. *Загорна Т.О. Економічна діагностика: навч. посібн. Київ: Центр навч. літ-ри, 2007. 400 с.*

3. *Ковальчук І.В. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 679 с. URL: https://pidruchniki.com/1120061147556/ekonomika/prognozuvannya_planuvannya_diyalnosti_pidpriemstva#68.*

4. *Назаренко Л.О. Експертиза товарів (експертиза продовольчих товарів): навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 312 с. URL: http://pidruchniki.com/1677081363828/tovarnoznavstvo/klasifikatsiya_harakteristika_ekspertnih_metodiv.*

5. *Пластун О.Л. Якісні методи діагностики в системі фінансової безпеки суб'єкта підприємницької діяльності. Вісник Української академії банківської справи. 2007. № 1 (22). С. 40–44. URL: http://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/54058/5/Plastun_financial_safety1.pdf.*

6. *Присенко Г.В. Равікович Є.І. Прогнозування соціально-економічних процесів: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2005. 378 с. URL: <http://ubooks.com.ua/books/000269/inx48.php>.*